

RADOVI
Zavoda za znanstveni rad
HAZU Varaždin

UDK 7.071.4(497.4:497.5)“1867/1918“
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

BARBARA RIMAN
Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana
barbara.riman@guest.arnes.si

Primljeno: 10. 01. 2023.
Prihvaćeno: 26. 06. 2023.
DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/m8vqrt3419>

KRISTINA RIMAN
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli
kristina.riman@unipu.hr

SLOVENSKI PROFESORI U HRVATSKIM KRALJEVSKIM I CARSKIM GIMNAZIJAMA S POSEBNIM OSVRTOM NA RAZDOBLJE AUSTRO-UGARSKE MONARHIJE

Slovensko-hrvatske veze kompleksni su procesi koji se ostvaruju na različitim razinama, a u velikoj mjeri ih realiziraju pojedinci koji spajaju obje kulture. U radu se, stoga, promatraju slovenski pojedinci koji su dio svojega života proveli na hrvatskim prostorima, školujući se u hrvatskim obrazovnim institucijama ili radeći kao nastavnički kadar u školskom sustavu u vrijeme kada su oba naroda bila u sklopu Austro-Ugarske Monarhije. U radu je naveden pregled najznačajnijih radova koji su se bavili tematikom slovensko-hrvatskih odnosa, pri čemu se ističe pristup u kojem se sagledavaju pojedinci za koje pojedini autor procjenjuje da je od značaja za hrvatsku ili slovensku zajednicu. Iako je u posljednjim desetljećima intenziviran rad na promatranju slovensko-hrvatskih odnosa, još uvijek nedostaje kompleksnije sagledavanje ove problematike.

Cilj rada je ustanoviti razloge zbog kojih su pojedinci dolazili raditi u hrvatske gimnazije, jesu li se i na koji način istaknuli u svojem djelovanju, te na koji su način utjecali na okolinu u kojoj su se našli. Analizom života i rada pojedinih slovenskih gimnazijskih profesora može se zaključiti da su u hrvatske krajeve došli po službenoj dužnosti, uglavnom zato što nisu mogli birati mjesto na kojem će službovati ili

zato što nisu mogli riješiti svoje egzistencijalno pitanje na prostoru Slovenije. Veći dio doseljenih profesora snašao se u novoj okolini i svojim je djelovanjem utjecao na lokalne i šire društvene i kulturne okolnosti, pri čemu je nerijetko istican i nacionalni identitet (hrvatski i/ili slovenski) kao važan dio njihovoga djelovanja. Na taj su se način, naročito oni profesori koji su se javno isticali svojim djelovanjem i to zahvaljujući izvanškolskim aktivnostima i interesima poput pisaca, glazbenika i slikara, pojedinci uklapali u okolinu u koju su doseljavali i postajali ugledni i priznati članovi zajednice. Ipak, iako su svoj posao obavljali profesionalno, određen broj tih pojedinaca čeznuo je za povratkom u Sloveniju i realizacijom svojih interesa u matičnoj zemlji. Drugu skupinu pojedinaca čiji se život i rad analizira u djelu čine Slovenci koji se nisu snašli u okolinu u koju su doselili, otvoreno su iskazivali svoje nezadovoljstvo i aktivno su radili na tome da odu s hrvatskih prostora. O djelovanju odabranih pojedinaca doznaje se u velikoj mjeri na temelju tiska i literature, ali i na temelju književnog stvaralaštva Augusta Šenoa.

Zaključuje se, stoga, da su slovenski učitelji i profesori koji su doselili na hrvatske prostore svojim djelovanjem obilježili zajednicu u koju su došli, pridonijeli su stvaranju i jačanju slovensko-hrvatskih veza uvažavajući posebnosti kraja u koji su došli i unoseći u njega elemente svoje kulture. S obzirom da su bili dio javnoga života, njihovo je djelovanje dokumentirano u tisku, ali i u hrvatskoj književnosti. Ipak, treba naglasiti da ova tema nije u dovoljnoj mjeri istražena i da ovaj rad predstavlja poticaj za daljnje istraživanje kompleksnih ljudskih sudbina slovenskih pojedinaca koji su doselili na hrvatske prostore.

Ključne riječi: Slovenci; učitelji; profesori; slovensko-hrvatske veze; stvaralaštvo.

1. UVOD

Slovensko-hrvatska povezivanja su višestruko složeni procesi koji su se počeli intenzivnije istraživati u zadnjem desetljeću. Osim gospodarskih, političkih, umjetničkih, književnih i znanstvenih veza, vrlo važnu ulogu imaju i obrazovne veze. Različiti su bili razlozi i vremenski okvir tog povezivanja, a posebno intenzivnima se čine u razdoblju od kraja 19. pa do sredine 20. stoljeća. To se razdoblje ujedno smatra i zlatnim razdobljem slovenske zajednice u Hrvatskoj.¹ U tom se razdoblju, osim s brojnim slovenskim društvima u Hrvatskoj,² susrećemo i s cijelom plejadom intelektualaca iz slovenskih krajeva, a koji su djelovali na prostoru dana-

¹ Vera KRŽIŠNIK-BUKIĆ, "Znameniti Slovenci u Hrvatskoj kroz povijest", *Migracijske i etničke teme*, Institut za migracije i narodnosti, br. 4., Zagreb, 2011., 421.

² Više o tome u Barbara RIMAN, *Slovenska društva u Hrvatskoj : od 1886. do 1991. godine*. Inštitut

šnje Hrvatske. Među slovenske intelektualce ubrajaju se pravnici, liječnici, svećenici, znanstvenici, glazbenici, publicisti i pripadnici brojnih drugih zanimanja,³ a za potrebe ovoga rada posebno se ističu učitelji (nastavni kadar općenito) te gimnazijski i sveučilišni profesori. Promatrajući povijest slovenske zajednice u Hrvatskoj, upravo su oni najistaknutiji intelektualci koji su djelovali u Hrvatskoj, jer ih je bilo najviše u odnosu na pripadnike ostalih zanimanja.⁴

Razlozi dolaska pojedinaca u Hrvatsku, općenito, su bili različiti. Slovenski znanstvenici, koji su se bavili problematikom istraživanja slovenske zajednice, kategorizirali su razloge dolaska pojedinaca u Hrvatsku. Promatrajući nastavnički kadar, jedan od najčešćih razloga za migracije bio je pronalazak posla,⁵ ali treba također uzeti u obzir i činjenicu da su mnogi doseljavali na hrvatske prostore radi nastavka školovanja, uglavnom radi ograničenih mogućnosti stjecanja obrazovanja u Sloveniji.⁶ Također, jedan od važnijih razloga za migracije bila je mogućnost poslovnog napredovanja u obrazovnom sektoru. Najveći broj slovenskih profesora koji su se istaknuli javnim djelovanjem bio je zabilježen u hrvatskim klasičnim gimnazijama. Analizom podrijetla članova osoblja koje je bilo zaposleno u gimnazijama može se ustanoviti da su gotovo u svakom kolektivu bili zaposleni nastavnici iz različitih krajeva Slovenije. Tako ih susrećemo u gimnazijama u: Dubrovniku, Gospiću, Karlovcu (Rakovcu), Osijeku, Pazinu, Požegi, Rijeci, Splitu, Senju, Varaždinu, Vinkovcima, Zadru i Zagrebu. Od osnivanja, pa sve do početka 20. stoljeća, gimnazije u ovim gradovima bile su elitne škole, koje su svoj značaj počele gubiti početkom 20. stoljeća, kada se sve češće pojavljuju realne gimnazije.⁷ Osmogodišnje realke postaju klasičnim gimnazijama vrlo jaka konkurencija.

U samom početku formiranja gimnazija, profesori su najčešće bili redovnici, a to se sredinom 19. stoljeća (1849.) počinje mijenjati. Dotadašnje redovnike sve više zamjenjuju svjetovnjaci, a redovnici i svećenici ostaju vjeroučitelji.⁸ Ta je pro-

za narodnostna vprašanja, Vijeće slovenske nacionalne manjine Primorsko-goranske županije, Rijeka, 2019.

³ U nekim svojim radovima Vera Kržišnik Bukić točno navodi sve profesije koje smatra intelektualnom elitom koja je djelovala u Hrvatskoj te ih na taj način potom i predstavlja (Kržišnik –Bukić, Znameniti Slovenci, str. 427; Vera KRŽIŠNIK-BUKIĆ, "O Slovincih in slovenstvu na Hrvaškem od nekdanj do danes", *Slovinci na Hrvaškem: dediščina in sedanost*, Zbornik referatov s posveta "Etnološka dediščina in kulturna podoba Slovencev na Hrvaškem", Slovensko etnološko društvo, gl. ur. Katalin MUNDA HIRNOK i Mojca RAVNIK, Ljubljana, 2006., 15-87.).

⁴ Irena GANTAR GODINA, "Izseljevanje slovenskih intelektualcev na Hrvaško do 1848", *Dve domovini*, Inštitut za slovensko izseljenstvo, br. 18., Ljubljana, 2003, 124.

⁵ Vera KRŽIŠNIK BUKIĆ, "Okvirni pregled poteka, vzrokov in pomena izseljevanja Slovencev na Hrvaško", *Razprave in gradivo*, Inštitut za narodnostna vprašanja, br. 29/30., 1994/95, 92.

⁶ I. GANTAR GODINA, "Izseljevanje slovenskih intelektualcev na Hrvaško do 1848", 124.

⁷ Štefka BATINIĆ, *Klasične gimnazije u Hrvatskoj*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 2007, 13.

mjena utjecala i na sve veću prisutnost slovenskog nastavnog osoblja. S promjenama strukture kadra postojala je veća potreba za profesorima, odnosno bilo je više prostora za nova zapošljavanja. Slovenski su se profesori često za odlazak u hrvatske krajeve odlučivali iz pragmatičkih razloga, ali nakon 1849. godine zbog reforme školstva, Proljeća naroda (1848.-1849.) te raznih političkih promjena koje su se tada desile, broj se slovenskih profesora povećava.⁹ Gimnazije su često pohađali i učenici iz slovenskih krajeva.

Iz dosadašnjih se istraživanja može zaključiti da je broj nastavnika i drugog obrazovnog osoblja varirao ovisno o mjestu gdje je gimnazija djelovala, te o periodu u kojem je djelovala. Vrlo važan vanjski (i objektivni) čimbenik, što se čini nekako i logičnim, bio je geografski smještaj same gimnazije. Broj profesora i učenika u gimnazijama koje su bile u mjestima bližima slovenskoj granici bio je veći i kontinuiraniji nego je to bio slučaj u gimnazijama koje su bile smještene u udaljenim hrvatskim krajevima. Jednako tako je i broj učenika, koji su navodili slovenski jezik kao materinski jezik, bio mnogo veći u gimnazijama koje su bile bliže slovenskim krajevima. Dolazili su radi blizine, ali i iz političkih razloga. Tako su često slovenski učenici pohađali gimnazije u Varaždinu, Karlovcu, Rijeci i Pazinu.¹⁰ Kao primjer može se navesti podatak za gimnaziju u Pazinu u kojoj je od 1899. do 1913. godine gimnaziju pohađalo 2511 učenika, a od toga ih je 440 navelo slovenski jezik kao materinski jezik.¹¹ Najviše slovenskih učenika, njih 340, došlo je iz slovenskog dijela Istre te tršćanskog Krasa, iz Kranjske je došlo 40 učenika, iz Štajerske 15, a iz Koruške 1 učenik.¹²

Osim u prije spomenutim klasičnim gimnazijama, i u ostalim su se školama obrazovali učenici slovenskoga podrijetla. Tako je u drugoj polovici 19. stoljeća trgovačku školu u Zagrebu pohađalo oko 250 mladića iz slovenskih krajeva.¹³ Slično je bilo i u Delavskoj školi u Kastvu,¹⁴ te Višjoj pedagoškoj školi u Zagrebu u razdoblju između dva svjetska rata.¹⁵ Velik je bio broj i slovenskih studenata, naročito u Zagrebu, o čemu svjedoče i slovenska studentska udruženja koja su tamo djelovala.¹⁶

⁸ Isto, 47.-48.

⁹ I. GANTAR GODINA, "Izseljevanje slovenskih intelektualcev na Hrvaško do 1848", 134.

¹⁰ Isto, 124.

¹¹ Danijela JURČIĆ-ČARGO, "Slovinci na Hrvatskoj gimnaziji u Pazinu od 1899. do 1918.", *Hrvatska gimnazija u Pazinu 1899.-1999.*, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa u povodu prve Hrvatske gimnazije u Istri, Zagreb - Pazin, 28.-30. listopada 1998., Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile, Josip ŠIKLIĆ, Pazin, 1999., 374.

¹² Galiano LABINJAN i Tugomil UJČIĆ (ur.), *Spomen-knjiga gimnazije u Pazinu 1899-1969*, Gimnazija "Otokar Keršovani" u Pazinu, Pazin, 1973., 185-191.

¹³ B. Riman, *Slovenska društva*, 30.

¹⁴ Darinko MUNIĆ, *Delavska škola u Kastvu*, Grad Kastav, Kastav, 1997.

¹⁵ Edvard PROTNER "Slovinci in Višja Pedagoška šola v Zagrebu", *Hrvatski školski muzej*, 2003, 267-285.

Problematika slovenskih migracija prosvjetnog kadra na hrvatske prostore nije bila prioritetna u dosadašnjim istraživanjima slovenskih i hrvatskih znanstvenika. Uglavnom su se istraživali životi i djelovanja pojedinaca koji su bili u hrvatskoj ili slovenskoj povijesti prepoznati kao važniji prosvjetni ili javni djelatnici. U skladu s time, mnogi su profesori često bili promatrani samo iz aspekta struke, te nisu smješteni u širi kontekst društveno-političkih događanja. Velik broj Slovenaca koji su djelovali na hrvatskom prostoru još su uvijek potpuno nepoznati široj javnosti. Na promjene koje se dešavaju u tom segmentu istraživanja, a odnose se na lakše otkrivanje podataka o pojedincima, naročito prosvjetnih djelatnika, svakako utječe i digitalizacija kao i razvijanje suvremenih načina komunikacije. Na taj način dolazi do veće mogućnosti uporabe i dostupnosti prije svega sekundarnih, ali i primarnih izvora.

Cilj je ovog rada prikazati neke od aspekata života i rada izabраниh slovenskih profesora koji su djelovali u hrvatskim krajevima s posebnim naglaskom na razdoblje Austro-Ugarske Monarhije. Analizira se i procjenjuje njihova uključenost u društvo kao i utjecaj koji su imali na svoju okolinu te rezultati njihovoga rada koji su ostali dijelom zajednice.

Promišljajući o migracijama slovenskoga stanovništva na hrvatske prostore, naročito učitelje i profesore, otvaraju se brojna pitanja koja se odnose na proces prilagodbe na novu okolinu. Iako se radilo o krajevima koji su istoj državnoj tvorivini, ipak su postojale regionalne kulturološke različitosti. Također se otvaraju pitanja koja se odnose na aktivnosti koje su kontinuirano izvodili u kraju gdje su živjeli i djelovali. Ovim se radom, stoga, želi usmjeriti pozornost na neke slovenske profesore koji su djelovali u Hrvatskoj te su svojim znanjem i trudom obogatili hrvatsku kulturu, a mnogi od njih su utjecali i na podizanje i njegovanje nacionalne svijesti Hrvata.¹⁷

Rad je nastao na temelju postojeće stručne i znanstvene literature, te se metodom komparacije i dedukcije pokušalo istaknuti važnije procese koji se ponavljaju i koji su zabilježeni pri analizi života i djelovanja različitih profesora iz slovenskih krajeva koji su boravili i djelovali na prostoru Republike Hrvatske. Naglasak je i na pojedinim profesorima koji su sastavni dio hrvatske kulture i koji su svojim djelovanjem u njoj pustili neizbrisiv trag.

¹⁶ Tako je u Zagrebu između dva svjetska rata postojalo više slovenskih studentskih društava: Akademsko društvo Triglav, Društvo akademikov komercijalistov Slovenije, "Jugoslavanskog katoliškog akademskog društva Danica i Vicencijeva konferenca sv. Cirila za slovenske akademike v Zagrebu (Barbara RIMAN, "Slovenska društva u Hrvatskoj između dva svjetska rata (1918. – 1941.)", *Časopis za suvremenu povijest*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, br. 1, 2014., 101-130).

¹⁷ Irena GANTAR GODINA: "Izseljevanje slovenskih intelektualcev na Hrvaško do leta 1848, *Dve domovini*, 18, 2003., 134.

2. O SLOVENSKIM PROFESORIMA U HRVATSKOJ I SLOVENSKOJ ZNANSTVENOJ I STRUČNOJ LITERATURI

Među mnoštvom slovenskih profesora ističu se oni za koje su znanstvenici detaljnije istražili život i djelovanje. Najistaknutiji među njima su (po abecednom redu) Josip Križan,¹⁸ Josip Starè,¹⁹ Saša Šantel,²⁰ Janez Trdina,²¹ Matija Valjavec.²² Osim njih, pisano je i o pojedinim manje poznatim Slovincima poput: Franje Bradaška, Valentina Cajnka, Valentina Mandelca, Luke Zime, Lovre Mahniča i brojnih drugih. Među profesorima koji su bili prisutni u Hrvatskoj, vrlo je teško napraviti izbor najvažnijih i najistaknutijih, jer se čini da su svi vrlo važni, ovisno o vremenu djelovanja, prostoru, kao i o utjecaju kojeg su imali tijekom svojeg boravka u Hrvatskoj.

Obuhvatnije djelo o nastavnicima iz slovenskih krajeva koji su djelovali na prostoru dadanašnje Hrvatske je knjiga **“Slovenski v tujini službojčiči šolniki”** Emilijana Lileka.²³ To je jedan od rijetkih povjesničara koji su istraživali djelovanje slovenskih profesora u različitim krajevima Habsburške (a potom i Austro-Ugarske) Monarhije. Razlog nastanka te knjige je u njegovoj želji da svrne pozornost javnosti na problematiku iseljenog slovenskog nastavnog kadra. Poimence je naveo 120 profesora, čime je ponudio do sada najpotpuniji pregled slovenskih profesora koji su djelovali na prostoru današnje Hrvatske.

¹⁸ Siniša HORVAT, “Prosvjetni i kulturni rad profesora Josipa Križana”, *Časopis za suvremenu povijest*, Hrvatski institut za povijest, br. 1, Varaždin, 2003.; Siniša HORVAT, “Fizikalna zbirka Varaždinske gimnazije”, *Kajkavsko spravišče - Društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti*, 4/5, 42 (210), str. 99-114.; France JERMAN, *Slovenska modroslovna pamet*, Prešernova družba, Ljubljana, 1987.; Vid PEČJAK, “Poskus zgodovine psihologije na Slovenskem”, *Zveza zgodovinskih društev Slovenije*, *Zgodovinski časopis* ½, 36, 1982., 85-94.

¹⁹ France KOBLAR, “Starè, Josip (1842–1907.)”, *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi604184/#slovenski-biografski-leksikon> (15. prosinca 2022.); Kristina RIMAN, “Hrvatsko-slovenske veze u putopisima Josipa Starèa”, *Slavistična revija*, Slavistično društvo Slovenije, br. 1, Ljubljana, 2017., 169-182; Kristina RIMAN, “Slovenski pisci u Hrvatskoj kao graditelji slovensko-hrvatskih odnosa”, *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, Inštitut za narodnostna vprašanja, br. 80, Ljubljana, 2018., 48.; Frančiška BUTTOLO, “Starè, Josip”, *Slovenska književnost*, Cankarjeva založba, 1996., 429-430.

²⁰ Josip ŠIKLIĆ, “Saša Šantel – profesor i kulturni djelatnik u Pazinu od 1907.–1918. godine”, *Hrvatska čitaonica u Pazinu*, Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile, gl. ur. Josip ŠIKLIĆ, Pazin, 1999., 193–204.; Janez MOČNIK, “Saša Šantel: ob petdesetletnici smrti”, *Mohorjev koledar*, 1995., 137–141.; Marija RIMAN, “Pazinsko razdoblje Saše Šantela”, *Zbornik radova sa 6. međunarodnog muzikološkog skupa “Iz istarske glazbene riznice”*, Katedra Čakavskog sabora za glazbu, gl. ur. Ivana Paola Gortan Carlin, Novigrad, 2010., 63–88.

²¹ Marijan DOVIĆ (ur.), *Janez Trdina med zgodovino, narodopisjem in literaturo : jubilejna monografija*, Goga i Založba ZRC SAZU, Novo mesto i Ljubljana, 2005.; Helena, LOŽAR-PODLOGAR, “Kdor poslušā pive, lahko bukve piše : (Pregovori in reki, ki jih je zapisal ali si jih izmislil Janez Trdina)”,

Podatke o slovenskim nastavnicima u hrvatskim školama zabilježio je i Antun Cuvaj u djelu **“Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije: od najstarijih vremena do danas”**.²⁴ To je djelo od 11 svezaka s ukupno 6 958 stranica, a obuhvatio je priloge o školstvu na području Hrvatske i Slavonije što ih je prikupljao tijekom 15 godina. Nedostatak ovog djela je u tome što o profesorima koje navodi često daje samo najosnovnije podatke te nema životopisa. Ipak, važno je polazište za sve koji se bave problematikom nastavnog kadra.

Drugi radovi koji govore o slovenskom nastavnom osoblju u Hrvatskoj su prije svega povezani s nekom od gimnazija u kojoj su određeni profesori djelovali ili pak s nekim geografskim prostorom. Prepoznajući problem leksikografskog pristupa slovenskim intelektualcima, ali i drugim profesijama, u svojim je radovima na njega skretala pozornost Vera Kržišnik Bukić. To čini i u članku **“Znameniti Slovenci na Hrvaškom skozi zgodovino”**, koji je jedan od rijetkih radova u hrvatskom znanstvenom časopisu koji se bavi problematikom djelovanja slovenskog stanovništva hrvatskim prostorima. Treba navesti da je rad pisan na slovenskom jeziku što do-

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, *Traditiones : zbornik Inštituta za slovensko narodopisje*, 24, Ljubljana, 425-445.; Polona MIKLAVC ŽEBOVEC, “Podoba Hrvaške pri Janezu Trdini”, Slavistično društvo Slovenije, *Slavistična revija*, 3 (68), 2020., 457-472.; Jože POGAČNIK, “Janez Trdina in Paskoje Antun Kazali”, Slavistično društvo Slovenije, *Slavistična revija* ½ (45), 1997., 146-153.; Špela BREGAČ, “Janez Trdina o jeziku od 1848 in v petdesetih letih”, Mestna občina Novo mesto, *Rast : revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja*, ½ (3), 1992, 70-74.; Marjan DOVIČ, “Janez Trdina in njegova vloga v razvoju slovenskega literarnega sistema”, 1(16), 2005., 40-49.; Helena, LOŽAR-PODLOGAR, “Široko je po svetu, ozko po domačem dvorišču : (pregovori in reki, ki jih je zapisal ali si jih izmislil Janez Trdina -II)”, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, *Besede in reči*, 25, 1996., 383-394.; Marija MITROVIČ, “Janez Trdina u hrvatskoj književnosti”, Općinska konferencija SSO Hrvatske – Rijeka, *RIVAL*, ½ (3), 1990., 101-105. i dr.

²² Alojz JEMBRUH, “Rukopisno kajkavsko jezično blago Matije Valjavca”, *Kajkavsko spravišče* - Društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, 5/6, 25 (1992), 17-26.; Alojz JEMBRUH, “Iz Valjavčeve riznice kajkavskih riječi”, *Pinta - Udruga za očuvanje, obnovu i korištenje kulturnog blaga Hrvatske, Gazophylacium : časopis za znanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku*, ½, 1, 1993, str. 144-156.; Alojz JEMBRUH, “Iz Valjavčeve riznice kajkavskih riječi”, *Pinta - Udruga za očuvanje, obnovu i korištenje kulturnog blaga Hrvatske, Gazophylacium : časopis za znanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku*, ¾, 1, 1993/1994., str. 373-377.; Alojz JEMBRUH, “Matija Valjavec prvi prinosnik kajkavskih riječi za Akademijin rječnik”, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zavod za znanstveni rad (Varaždin), *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 14/15, 2004., str. 155-173.; Ivan ZVONAR “Matija Valjavec i narodne pripoviesti iz susjedne Varaždina Štajerske, *Kajkavsko spravišče* - Društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, 6, 34, str. 2001, 69-82.; Rafo BOGIŠIĆ, “Matija Valjavec kao priređivač knjiga u Akademijinoj seriji “Stari pisci hrvatski”, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zavod za znanstveni rad (Varaždin), *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 14/15, 2004., str. 139-144. i dr.

²³ Emilijan LILEK, *Slovenski v tujini službojoči šolniki*. Samozaložba, Celje, 1933.

²⁴ Antun CUVAJ, *Građa za povijest školstva*, Trošak i naklada Kr. hrv-slavaldm. zem. vlade, Odjela za bogošt. i nastavu, Zagreb, 1910.

datno otežava čitanje prije svega mlađim generacijama koji ne razumiju slovenski jezik.²⁵

O slovenskim intelektualcima koji su nakon svojeg školovanja za nastavak djelovanja izabrali hrvatske krajeve pisala je Irena Gantar Godina. Ona je u radovima posvećenima toj temi analizirala djelovanje pojedinaca koji su pustili značajan trag u slovenskoj i hrvatskoj povijesti. U nekim je člancima govorila o većem broju profesora koji su djelovali u nekoj gimnaziji, dok je neke članke posvetila samo pojedincima.²⁶

Među navedenim radovima ističe se i članak Danijele Jurčić Čargo: **“Slovensci u Hrvatskoj gimnaziji u Pazinu od 1899. do 1918. godine”** koji govori o slovenskim nastavnicima i utjecajnijim učenicima iz slovenskih krajeva koji su se tamo školovali.²⁷

O slovenskim profesorima je pisala i Barbara Riman, samostalno i u koautorstvu.²⁸

Osim ovdje navedenih radova postoje brojne monografije i znanstvene knjige o povijesti pojedinih gimnazija u kojima se spominju i slovenski profesori.²⁹ Na temelju navedene lite literature može se zaključiti da je broj slovenskih profesora koji su bili prisutni u gimnazijama u Hrvatskoj velik,³⁰ te za mnoge profesore ima i jako mnogo literature. Mnogi od njih su se bavili i publicističkom djelatnošću što onda i povećava broj radova koji o njima govore na posredan način. Upravo zato su ovdje nave-

²⁵ Vera KRŽIŠNIK-BUKIĆ, “Znameniti Slovenci u Hrvatskoj kroz povijest”.

²⁶ I. GANTAR GODINA, “Izseljevanje slovenskih intelektualcev na Hrvaško do leta 1848”; Irena GANTAR GODINA, “Slovenski izobraženci na Hrvaškem od 1850 do 1960, *Dve domovini*, Inštitut za slovensko izseljenstvo, br. 20, 2004., 77-94.; Irena GANTAR GODINA, “Slovenski intelektualci – izseljenci na Hrvaškem: Jernej Francelj (1821-1889), *Dve domovini*, Inštitut za slovensko izseljenstvo, br. 19, 2004., 165-183.; Irena GANTAR GODINA, “Slovenski izobraženci iz Prage na Hrvaško”, *Dve domovini*, Inštitut za slovensko izseljenstvo, br. 22, 2005., 197-218.; Irena GANTAR GODINA, “Slovenski izobraženci na Hrvaškem po letu 1868: Ivan Steklasa (1846-1921)”, *Dve domovini*, Inštitut za slovensko izseljenstvo, br. 24, 2006., 153-166.

²⁷ D. JURČIĆ - ČARGO, *Slovensci na Hrvatskoj gimnaziji u Pazinu*.

²⁸ Barbara RIMAN, “Slovenski profesori u Carsko-kraljevskoj velikoj državnoj gimnaziji u Pazinu”, *Acta Histriae*, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko – Koper, br. 2., Koper, 2016., 357-380.; Barbara RIMAN, Kristina RIMAN, “Slovensci u Hrvatskoj gimnaziji u Zadru od 1897. do 1921. godine”, *Zgodovinski časopis*, Zveza zgodovinskih društva Slovenije, br. 3-4, Ljubljana, 2016., 338-363. Barbara RIMAN, Julija JANČEC, “Slovenski profesori u Varaždinskoj gimnaziji s posebnim osvrtom na razdoblje Austro-Ugarske monarhije”, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, br. 31, 2022, 105-127.

²⁹ U svojoj knjizi Stjepan Sršan navodi neke slovenske profesore koji su Radili u gimnazijama u Osijeku: Tako možemo spomenuti samo neke od njih: Valentin Čičigoj, Ivan Nepomuk Dominkuš, Anton Hladnik, Alojz Kant, August Musič, Martin Petančić, Maksimilijan Rogar (Stjepan Sršan, *Biografije učitelja i profesora osječkih gimnazija i srednjih škola od 1855. do 1945. godine*. Osijek: Državni arhiv, 2009.).

deni samo neke bibliografske jedinice.³¹ S obzirom na kompleksnost tematike, već bi i oblikovanje jednog ovakvog bibliografskog popisa bio zahtjevniji znanstveni rad.

3. "UREDIM SI SVOJ DOM I HRVATSKA MI JE POSTALA DRUGA MILA DOMOVINA"³²

Analizirajući život i djelovanje pojedinih profesora zaključuje se da su mnogi dolazili iz osobnih razloga. Ukoliko su odabrali i zamolili namještenje na nekoj od gimnazija u hrvatskim krajevima, činilo se da je to bila apsolutno njihova volja i odluka. Slovenci su često, nakon završenih fakulteta u Grazu i Beču, dolazili u pojedine hrvatske gradove kako bi se zaposlili u hrvatskim gimnazijama³³ i to je u nekim povijesnim periodima bio uobičajen proces. Međutim, neki se znanstvenici s time ne slažu u potpunosti i smatraju da su i oni, za koje se činilo da su došli u hrvatske krajeve dobrovoljno, zapravo došli zato što nisu mogli svoja egzistencijalna pitanja riješiti u nekom slovenskom kraju. Tako neki slovenski znanstvenici govore o "pseudodobrovoljnim" migracijama.³⁴

Prilikom analize razloga i procesa dolaska slovenskih profesora u hrvatske krajeve nije uvijek moguće vidjeti tko je došao u hrvatske krajeve po vlastitoj želji, a tko je došao u Hrvatsku u nadi da će iz nje ubrzo i otići. To je moguće tvrditi jedino ako je pojedinac to izričito zapisao u svojim memoarima ili nekim drugim, danas vidljivim izvorima. U nekim slučajevima je vidljiv i njegov trud, ne bi li otišao iz točno određenog kraja, te je ona moguće zaključiti da nije bio zadovoljan razvojem svoje karijere.

Jedino ako profesor ili neki njegov suvremenik nije to striktno napisao, teško je odrediti tko je došao dobrovoljno, a tko je bio premješten te se s time teško suočio. O željama i snalaženju te zadovoljstvu novim okruženjem u koje je profesor došao,

³⁰ Autorice ovog članka trenutačno završavaju monografiju o djelovanju slovenskih profesora, koja ima i biografski dio u kojem je prikupljeno podataka za više do 300 profesora.

³¹ Te literature o zaslužnim pojedincima je strahovito mnogo i nije moguće navesti sve do sada objavljeno pa ipak se rijetko nađe monografsko djelo o nekom profesoru koje cjelovito prikazuje različite segmente njegova života.

³² "Uredim si svoj dom, in Hrvaška mi je postala druga mila domovina". (Anton TRSTENJAK, *Spomenik slovenske uzajemnost*, Samozaložba, Ljubljana, 1886., 110-111.).

³³ Branko ŠUŠTAR, "Poklicne migracije slovenskega učiteljstva od habsburških do jugoslovenskih časov", *Migracije in slovenski prostor od antike do danes*, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, gl. ur. Peter ŠTIH, Bojan BALKOVEC, Ljubljana, 2010., 209-224.

³⁴ I. GANTAR GODINA, "Slovenski intelektualci- Izselenjenci na Hrvaškem: Jernej Francelj (1846-1921)", 157.

može se zaključiti i na temelju njegovog rada. Neki su profesori radili cijeli svoj životni vijek izvan slovenskih krajeva, dok su neki dolaskom na novi prostor svoje nezadovoljstvo jasno pokazali, doslovno bježeći. Niti ponašanje pojedinaca nije siguran pokazatelj njihove želje za dolaskom u pojedine krajeve, jer je među profesorima bilo jako mnogo profesionalaca koji su kvalitetno odrađivali svoje poslove, bez obzira na različite čimbenike koji su utjecali na njihov rad i zadovoljstvo.

Jedan je dio profesora u hrvatske krajeve došao jer nisu mogli dobiti zaposlenje u slovenskim krajevima. Dobiti zaposlenje u željenom kraju često je bilo izuzetno teško. Emilijan Lilek je već 1898. godine molio za mjesto u Kranju, ali mu nije bilo odobreno, a isto mu se dogodilo i s profesorskim mjestom u Novom Mestu. Kako mu se nije pružila prilika za rad na prostoru današnje Slovenije, razmišljao je o odlasku u Dubrovnik. Uz pomoć **Mihaela Zavadlala**, slovenskog prosvjetnog djelatnika koji je bio aktivan u Dalmaciji, nakon dugih je godina djelovanja u Bosni i Hercegovini došao u gimnaziju u Zadar. Iz Zadra, gdje je bio sedam godina vrlo dobro prihvaćen, odlazi jer je došao u sukob s učenicima gimnazije. Na jednom satu povijesti 1907. godine osudio je pobunu Zrinskih i Frankopana. To je tadašnja zadarska, ali i ostala dalmatinska javnost oštro osudila. U kontekstu događaja i opće klime koja je vladala krajem 19. i početkom 20. stoljeća u Zadru, a koja se odnosila na hrvatsko jezično i nacionalno pitanje, takva se reakcija mogla i očekivati. Lilekova izjava je dospjela u Narodni list koji je pisao o tom događaju. Lileka su tužili pokrajinskoj vladi i ministarstvu te od tada više u Zadru nije bio dobrodošao. Zbog doživljenih napada se želio maknuti iz Zadra. Odlazi u mirovinu i vraća se u Celje. Cijeli svoj radni vijek je čeznuo za povratkom u slovenske krajeve.³⁵

Slične probleme imali su i drugi profesori koji su željeli raditi u slovenskim krajevima, a jednom kada su otišli nisu se više uspjeli i vratiti, te je ponekad, kratko vrijeme u susjednim krajevima, označilo i mogućnost da u hrvatskim krajevima dočekaju i kraj života. Takav je primjer i prije spominjanog Mihaela Zavadlala koji je dugo vremena djelovao u Dalmaciji, te je postao nezaobilazan dio obrazovnog sustava u Dalmaciji. U Zadru je i umro. Njegovu važnost za razvoj obrazovanja u Dalmaciji prepoznali su njegovi suvremenici. Nakon njegove smrti isticali su njegovu ljubav do hrvatskog naroda, a Zadar i Dalmaciju kao njegovu domovinu: „Bio je dobar Slovenac, osjetio je rodoljublje, a u Hrvatima je vidio brata te ja zato Dalmaciju smatrao kao dio svoje uže domovine“.³⁶

O svojem dolasku, ali i ostanku u Hrvatskoj pisao je i **Franjo Bradaška**,³⁷ dugogodišnji ravnatelj gimnazije u Varaždinu:

³⁵ B. RIMAN i K. RIMAN, „Slovinci u Hrvatskoj gimnaziji u Zadru od 1897. do 1921. godine“, 350-351.

³⁶ „Bil je dober Slovenec, čutil rodoljubno, a v Hrvatih je videl brate, pa je zato smatral Dalmacijo kot del svoje ožje domovine.“ (*Učiteljski tovariš*, „Mihael Zavadlal“, 30. lipnja 1916., 3.).

³⁷ Više o njemu: Josip MAL, „Bradaška, Franjo (1829–1904.)“, *Slovenska biografija*. Slovenska akade-

„Rođeni sam Slovenac. Završivši u Beču svoje nauke, zamolio sam utjecajnog muškarca u vladi, koji je inače bio ljubazan te me podupirao, da me dobrovoljno, pošalje u Kranjsku gdje bi želio posebno svojem narodu služiti i koristiti, ali on me je odbio: Pošaljem vas, kakamo želite, ali u Sibinj ili u Košice ili u Črnovicu, u Ljubljani pa nikako ne, jer je naše načelo, da ne šaljemo ljude u domaće krajeve. Ne želeći otići daleko od domovine, obratio sam se potom gospodinu, koji je tada u Hrvatskoj imao važnu riječ u školskim poslovima i poznao me još iz gimnazije u Ljubljani, te sam ga zamolio za službu. Doista ju dobijem, i postanem zamjenski, onda pravi učitelj, profesor i na kraju gimnazijski ravnatelj. Uredim si svoj doma i Hrvatska mi je postala druga mila domovina“.³⁸

Mnogi su slovenski profesori djelovali u više hrvatskih gimnazija, ne samo na jednom mjestu. Takav način života ujedno i otežava istraživanje njihovoga rada i djelovanja. Tako je npr. **Ivan Steklasa** nakon studija u Grazu postao profesorom u Karlovcu, djelovao je u Slavanskoj Požegi, vratio se u Karlovac i na kraju je djelovao u Zagrebu do umirovljenja.³⁹ Nakon studija u Grazu, svoj život u Hrvatskoj je proveo i **Josip Križan**⁴⁰ koji je živio i radio u Požegi, a potom u Varaždinu sve do umirovljenja.

Neke pojedince može se pratiti kroz cijeli život, od početka srednjoškolskog obrazovanja pa sve do kraja radnog vijeka. Iako slovenskih korijena, u Hrvatskoj su proveli skoro cijeli život. Jedan od takvih, rijetkih primjera je Ljudevit Čič, sin Pavla Čiča, carskog i kraljevskog oružanog nadstažara u Splitu. On je, nakon završene gimnazije u Splitu 1925., otišao na studij u Ljubljani na Filozofski fakultet. Diplomirao je 1. srpnja 1930. godine i iste je godine počeo raditi u Državnoj gimnaziji u Osijeku, gdje je ostao sve do 1945. godine. U međuvremenu je položio ispit za profesora u Ljubljani. U Osijeku se vjenčao sa Zvonimirom Balog s kojom je imao jednog sina, Srećka Marijana. Godine 1946. radio je u Gimnaziji u Požegi, da bi

mija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana, 2013.; <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi147766/#slovenski-biografski-leksikon> (20. prosinca 2022).

³⁸ „Rojenja sem Slovenec. Dovršivši na Dunaji svoje nauke, zaprosil sem uplivnega moža pri vladi, ki mi je sicer bil prijazen in me je podpiral, naj bi me blagovoljno, namestil na Kranjskem, kjer bi želel posebno svojemu narodu služiti in koristiti; toda on me je zavrnil : Dam vas, kamor hočete, ali v Sibinj ali v Košice ali pa v Črnovice, v Ljubljano pa nikakor ne, ker je naše načelo, nedajati ljudi v domačo deželo. Ne hoteč oditi tako daleč od domovine, obrnil sem se potem do gospoda, ki je tedaj imel na Hrvaškem važno besedo v šolskih zadevah in me je poznaval še iz gimnazija v Ljubljani, ter ga zaprosil službe. Res jo dobim in postanem namestni, potem pravi učitelj, profesor in naposled gimnazijski ravnatelj. Uredim si svoj dom, in Hrvaška mi je postalo druga mila domovina.“ (A. TRSTENJAK, *Spomenik slovenske uzajemnost*, 110-111.).

³⁹ Više o njemu: Jerman, SILVIN. *Slovenci Karlovcu Karlovac Slovencima 1579. - 2009.*, Kulturno društvo Slovenski dom, Karlovac, 2012., 26.-27.

⁴⁰ Više o njemu: Avgust PIRJEVEC, „Križan, Josip (1841–1921)“. *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana, 2013 <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi306125/#slovenski-biografski-leksikon> (3. studenoga 2022).

potom bio stavljen na raspolaganje Ministarstvu prosvete NR Slovenije. Poslan je u Državnu gimnaziju u Maribor i tamo je ostao sve do umirovljenja.⁴¹

Dok je bilo relativno mnogo takvih profesora koji su u hrvatskim krajevima proveli dugi niz godina, zabilježeni su i profesori koji su djelovali kratko, te su tražili mogućnost rada u svojem zavičaju. Jedan od njih je bio i **Viktor Cotič**,⁴² koji je dvije školske godine djelovao u gimnaziji u Zadru. Otišavši preko ljeta u Sloveniju "osposobljeni suplenat Viktor Cotič, koji se nije više vratio ovamo dobivši po svoj prilici stalno mjesto na kojem slovenskom zavodu."⁴³ Vrlo je kratko u Pazinskoj gimnaziji djelovao i Josip Koletič. I prije i nakon godine dana boravka u Pazinu, od 1912. do 1913. godine, bio je aktivan u Ljubljani. Vrlo kratko vrijeme je u gimnaziji u Pazinu djelovao i **Ivan Pregelj**.⁴⁴ U Pazinskoj gimnaziji je podučavao u školskoj godini 1910./1911., nakon čega odlazi u Idriju. U tom kratkom razdoblju boravka u Istri pokazao veliki interes za njezinu povijest. Tako ga je Stojan Brajša vodio u Tinjan i u Ježenj, rodno mjesto biskupa Jurja Dobrile,⁴⁵ a kasnije je na temelju tog iskustva napisao pripovijetku *Božji mejniki*.⁴⁶

Mnogi profesori su imali vrlo bogatu i plodnu izvannastavnu djelatnost. Viktor Cotič organizirao je prvu likovnu izložbu svojih radova u Zadru. Često su profesori bili pisci, ali jednako tako i aktivni članovi društva u kojem su djelovali te se obično, pri analizi njihova života i djelovanja, istraživači susreću i s rezultatima njihove umjetničke djelatnosti – koncertima, izložbama i sl. Upravo su svojim radom i entuzijazmom često bili pokretači različitih događaja, oblikovali su javni život mjesta u koje su došli. Neki su bili vidljiviji, jer je i njihov poziv bio takav. Naime, glazbenicima, piscima, slikarima javni je izričaj i djelovanje u javnosti bio lakše i prihvatljivije nego što je možda bilo javno djelovanje profesora matematike i fizike, koji su rijetko mogli organizirati cjelovečernje programe za širu javnost.

Jedna od takvih osoba bio je i glazbenik, pisac i slikar **Saša Šantel**. On je bio vrlo zapažen u Pazinu u vrijeme svojeg djelovanja jer je odmah nakon dolaska započeo s organiziranjem koncerata i glazbeno-scenskih događaja, a sudjelovao je i na različitim proslavama i obljetnicama. Bio je važna osoba i u glazbenom životu

⁴¹ B. RIMAN i K. RIMAN, "Slovinci u Hrvatskoj gimnaziji u Zadru od 1897. do 1921. godine", 350-351.

⁴² Više o njemu: Nika VAUPOTIČ, "Cotič, Viktor (1885–1955)". *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi162352/#novi-slovenski-biografski-leksikon> (12. prosinca 2022).

⁴³ B. RIMAN i K. RIMAN, "Slovinci u Hrvatskoj gimnaziji u Zadru od 1897. do 1921. godine", 350-351.

⁴⁴ Više o njemu: France KOBLAR "Pregelj, Ivan (1883–1960)". *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi457498/#slovenski-biografski-leksikon> (11. prosinca 2022).

⁴⁵ Danijela JURČIĆ-ČARGO, "Slovinci na Hrvatskoj gimnaziji u Pazinu od 1899. do 1918.", 373.

⁴⁶ F. KOBLAR "Pregelj, Ivan (1883–1960)".

Pazina gdje je često nastupao u komornom orkestru u kojem su svirali i njegovi učenici. Tijekom svojeg djelovanja u Pazinu imao je veliku želju djelovati u Ljubljani što mi je na kraju i uspelo 1920. godine. O njemu je njegov bivši učenik Angelo Cerkvjenik zapisao: "Saša Šantel bio je čovjek meke prirode. Nastojao je da u nama pobudi ljubav do umjetnosti, naročito slikarstva, kiparstva i glazbe. Znali smo da je slobodouman duh, da mrzi i dinastiju i monarhiju"⁴⁷.

Prilikom analize života i djelovanja slovenskih profesora u Hrvatskoj vidljivo je da su mnogi profesori prihvaćali hrvatska imena. Upravo zato su mnogi od njih u povijesnim izvorima upisivani pod, naizgled, različitim imenima. Jernej Francelj je počeo koristiti inačicu imena Bartol (Bartolomej) nakon što se preselio u Hrvatsku. U Sloveniji su ga i dalje uglavnom nazivali Jernejem, osim Josipa Križana, koji ga je nazivao Jarnej.⁴⁸ Slično je bilo i s Mihaelom Zavadlalom koji je dolaskom u Dalmaciju često bio Mihovil i Mihovio. Ljudevit Čič je zapravo bio Ludvik Čič. Neki su profesori pristajali na promjenu imena upravo zbog poštovanja prema kraju u kojem su djelovali, ali i zbog prihvaćanja kulture u koju su došli.

Koliko su neki pojedinci pustili jak trag u hrvatskom društvu govori i činjenica da su čak i neki od glavnih likova hrvatskih književnih djela bili profesori koji su djelovali u hrvatskim gimnazijama.

Zanimljiv je primjer Lovre Mahniča, profesora koji je bio vrlo specifična osoba s bogatim životopisom. Njega je August Šenoa upoznao u Pragu, a ostali su u kontaktu i nakon studentskih dana. Njegov je životopis poslužio Augustu Šeni kao građa za kratki roman Prijan Lovro koji je objavio 1873. godine, sedam godina nakon prijateljeve smrti. Danas je to djelo obavezna srednjoškolska lektira te jedno od ispitnih djela na državnoj maturi u Republici Hrvatskoj. Čini se da je doista "... poznatiji Hrvatima, nego svojim sunarodnjacima"⁴⁹ Drugi profesor kojeg je August Šenoa opisao u pripovijetki *Karanfil s pjesnikova groba* je bio Josip Premru. On je bio i njegov profesor na zagrebačkoj gimnaziji u vrijeme Bachova apsolutizma, a kasnije je postao i ravnatelj. Premru je bio poslušni državni službenik te ga je Šenoa, pobornik korištenja hrvatskog jezika, opisao iznimno negativno.⁵⁰

⁴⁷ Angelo CERKVJENIK "Pazinski gimnazijalci u godinama pred prvim svjetskim ratom", *Spomen-knjiga gimnazije u Pazinu 1899-1969*, Galiano LABINJAN i Tugomil UJČIĆ (ur.), Gimnazija "Otokar Keršovani" u Pazinu, Pazin, 1973., 103.

⁴⁸ I. GANTAR GODINA, "Slovenski intelektualci – izseljenci na Hrvaškem: Jarnej Francelj (1821-1889), 174.

⁴⁹ Janez TRDINA, *Bachovi husari i Ilirci*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.

⁵⁰ Anamarija, BARIĆ, *Hrvatski i slovenski studenti u Pragu krajem 19. i početkom 20. stoljeća*, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, 2016. <https://repositorij.ffst.unist.hr/islandora/object/ffst:579,8> (12. prosinca 2022.).

4. ZAKLJUČAK

Slovenski profesori na hrvatskim prostorima trajno su prisutna i kontinuirana veza između slovenskih i hrvatskih krajeva. Najbrojnijih su bili među intelektualnom slovenskom elitom koja je dolazila na hrvatske prostore, zbog odluka državnih i političkih vlasti ili zbog svojih vlastitih želja. Promatrajući ovdje navedene primjere slovenskih pojedinaca, može se zaključiti da se radi o višestruko kompleksnoj temi. Prilikom analize djelovanja i rada slovenskih profesora u Hrvatskoj susrećemo se s onima koji su bili visoko profesionalni i koji su sa simpatijama i ljubavlju prema hrvatskim krajevima svoj posao odrađivali na visokoj razini te su značajan niz godina proveli u jednom ili više hrvatskih krajeva. Postoje oni pojedinci koji su zbog svojih želja i vlastitih afiniteta u Hrvatskoj ostali vrlo kratko, ne zato jer su imali nešto protiv kraja u koji su doselili, već stoga što su mislili da im hrvatski krajevi neće omogućiti takav razvoj kao – u mnogim primjerima – što bi to bilo u Ljubljani. I na kraju, postoji treća, relativno mala skupina čije bi se djelovanje trebalo ponovo analizirati i propitati. To su profesori koji su u hrvatskoj javnosti onoga vremena bili označeni kao progermanizirani pojedinci (Bahovi husarji), a koji su djelovali isključivo prema navodima Austro-Ugarskog državnog aparata te su s neprijateljstvom i nesimpatijom gledali pokušaje slovenskih profesora koji su djelovali u smjeru očuvanje hrvatskog (ilirskog) jezika u Hrvatskoj.

Svakako je potrebno još mnogo istraživanja, analiza primarnih i sekundarnih izvora, da bi se oblikovao mozaik života i rada brojnih slovenskih profesora u Hrvatskoj. Ovaj je rad potrebno promatrati kao poziv znanstvenicima različitih znanstvenih grana da novim, suvremenim metodama istraživanja iznađu podatke na temelju kojih će biti lakše ocijeniti važnost djelovanja slovenskih profesora u Hrvatskoj uopće.

IZVORI I LITERATURA

- 1/ Anamarija, BARIĆ, *Hrvatski i slovenski studenti u Pragu krajem 19. i početkom 20. stoljeća*, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, 2016. <https://repositorij.ffst.unist.hr/islandora/object/ffst:579>, 8 (12. prosinac 2022).
- 2/ Štefka BATINIĆ, *Klasične gimnazije u Hrvatskoj*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 2007.
- 3/ Frančiška BUTTOLO, "Starè, Josip", *Slovenska književnosti*, Cankarjeva založba, 1996., 429-430.
- 4/ Rafo BOGIŠIĆ, "Matija Valjavec kao priređivač knjiga u Akademijinoj seriji „Staru pisci hrvatski“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zavod za znanstveni rad (Varaždin), *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 14/15, 2004., str. 139-144.
- 5/ Špela BREGAČ, "Janez Trdina o jeziku od 1848 in v petdesetih letih", Mestna občina Novo mesto, *Rast : revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja*, ½ (3), 1992, 70-74.
- 6/ Angelo CERKVENIK "Pazinski gimnazijalci u godinama pred prvim svjetskim ratom", *Spomen-knjiga gimnazije u Pazinu 1899-1969*, Galiano LABINJAN i Tugomil UJČIĆ (ur.), Gimnazija "Otokar Keršovani" u Pazinu, Pazin, 1973., 103
- 7/ Antun CUVAJ, *Građa za povijest školstva*, Trošak i naklada Kr. hrv-slavdalm. zem. vlade, Odjela za bogošt. i nastavu, Zagreb, 1910.
- 8/ Marijan DOVIĆ (ur.), *Janez Trdina med zgodovino, narodopisjem in literaturo : jubilejna monografija*, Goga i Založba ZRC SAZU, Novo mesto i Ljubljana, 2005.
- 9/ Marjan DOVIĆ, "Janez Trdina in njegova vloga v razvoju slovenskega literarnega sistema", 1(16), 2005., 40-49.
- 10/ Irena GANTAR GODINA, "Izseljevanje slovenskih intelektualcev na Hrvaško do 1848" *Dve domovini*, Inštitut za slovensko izseljenstvo, br. 18., Ljubljana, 2003, 123-134.
- 11/ Irena GANTAR GODINA, "Slovenski izobraženci na Hrvaškem od 1850 do 1960, *Dve domovini*, Inštitut za slovensko izseljenstvo, br. 20, 2004., 77-94.
- 12/ Irena GANTAR GODINA, "Slovenski intelektualci – izseljenci na Hrvaškem: Jernej Francelj (1821-1889), *Dve domovini*, Inštitut za slovensko izseljenstvo, br. 19, 2004., 165-183.
- 13/ Irena GANTAR GODINA, "Slovenski izobraženci iz Prage na Hrvaško", *Dve domovini*, Inštitut za slovensko izseljenstvo, br. 22, 2005., 197-218.
- 14/ Irena GANTAR GODINA, "Slovenski izobraženci na Hrvaškem po letu 1868: Ivan Steklasa (1846-1921)", *Dve domovini*, Inštitut za slovensko izseljenstvo, br. 24, 2006., 153-166
- 15/ Siniša HORVAT, "Prosvjetni i kulturni rad profesora Josipa Križana", *Časopis za suvremenu povijest*, Hrvatski institut za povijest, br. 1, Varaždin, 2003.

- 16/ Siniša HORVAT, "Fizikalna zbirka Varaždinske gimnazije", *Kajkavsko spravišče* - Društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, 4/5, 42 (210), str. 99-114.
- 17/ Alojz JEMBRIH, "Rukopisno kajkavsko jezično blago Matije Valjavca", *Kajkavsko spravišče* - Društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, 5/6, 25 (1992), 17-26.
- 18/ Alojz JEMBRIH, "Iz Valjavčeve riznice kajkavskih riječi", Pinta - Udruga za očuvanje, obnovu i korištenje kulturnog blaga Hrvatske, *Gazophylacium : časopis za znanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku*, ½, 1, 1993, str. 144-156.
- 19/ Alojz JEMBRIH, "Iz Valjavčeve riznice kajkavskih riječi", Pinta - Udruga za očuvanje, obnovu i korištenje kulturnog blaga Hrvatske, *Gazophylacium : časopis za znanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku*, ¾, 1, 1993/1994., str. 373-377.
- 20/ Alojz JEMBRIH, "Matija Valjavac prvi prinosnik kajkavskih riječi za Akademijin rječnik", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zavod za znanstveni rad (Varaždin), *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 14/15, 2004., str. 155-173.
- 21/ France JERMAN, *Slovenska modroslovna pamet*, Prešernova družba, Ljubljana, 1987.
- 22/ Danijela JURČIĆ-ČARGO, "Slovenci na Hrvatskoj gimnaziji u Pazinu od 1899. do 1918.", *Hrvatska gimnazija u Pazinu 1899.-1999.*, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa u povodu prve Hrvatske gimnazije u Istri, Zagreb - Pazin, 28.-30. listopada 1998., Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile, Josip ŠIKLIĆ, Pazin, 1999., 367–382.
- 23/ France KOBLAR "Pregelj, Ivan (1883–1960)". *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi457498/#slovenski-biografski-leksikon> (11. prosinca 2022).
- 24/ Galiano LABINJAN i Tugomil UJČIĆ (ur.), *Spomen-knjiga gimnazije u Pazinu 1899-1969*, Gimnazija "Otokar Keršovani" u Pazinu, Pazin, 1973.
- 25/ Emilijan LILEK, *Slovenski v tujini službojoči šolniki*. Samozaložba, Celje, 1933.
- 26/ Helena, LOŽAR-PODLOGAR, "Kdor posluša pivce, lahko bukve piše : (Pregovori in reki, ki jih je zapisal ali si jih izmislil Janez Trdina)", Slovenska akademija znanosti in umetnosti, *Traditiones : zbornik Inštituta za slovensko narodopisje*, 24, Ljubljana, 425-445.
- 27/ Helena, LOŽAR-PODLOGAR, "Široko je po svetu, ozko po domačem dvorišču : (pregovori in reki, ki jih je zapisal ali si jih izmislil Janez Trdina -II)", Slovenska akademija znanosti in umetnosti, *Besede in reči*, 25, 1996., 383-394.
- 28/ France KOBLAR, "Starè, Josip (1842–1907.)", Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013.

- <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi604184/#slovenski-biografski-leksikon> (15. prosinca 2022.)
- 29/ Vera KRŽIŠNIK_BUKIĆ, "Okvirni pregled poteka, uzrokov i pomena izseljevanja Slovencev na Hrvaško", *Razprave in gradivo*, Inštitut za narodnostna vprašanja, br. 29/30., 1994/95, 85-93.
- 30/ Vera KRŽIŠNIK_BUKIĆ, "O Slovencih in slovenstvu na Hrvaškem od nekdanjega do danes", *Slovenci na Hrvaškem: dediščina in sedanjost*, Zbornik referatov s posveta „Etnološka dediščina in kulturna podoba Slovencev na Hrvaškem“, Slovensko etnološko društvo, gl. ur. Katalin MUNDA HIRNOK i Mojca RAVNIK, Ljubljana, 2006., 15-87.
- 31/ Vera KRŽIŠNIK_BUKIĆ, "Znameniti Slovenci u Hrvatskoj kroz povijest", *Migracijske i teničke teme*, Institut za migracije i narodnosti, br. 4., Zagreb, 2011., 421-445.
- 32/ Josip MAL, "Bradaška, Franjo (1829–1904.)", *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana, 2013.; <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi147766/#slovenski-biografski-leksikon> (20. prosinca 2022).
- 33/ Polona MIKLAVC ŽEBOVEC, "Podoba Hrvaške pri Janezu Trdini", Slavistično društvo Slovenije, *Slavistična revija*, 3 (68), 2020., 457-472.
- 34/ Marija MITROVIĆ, "Janez Trdina u hrvatskoj književnosti", Općinska konferencija SSO Hrvatske – Rijeka, *RIVAL*, ½ (3), 1990., 101-105.
- 35/ Janez MOČNIK, "Saša Šantel: ob petdesetletnici smrti", *Mohorjev koledar*, 1995., 137–141
- 36/ Darinko MUNIĆ, *Delavska škola u Kastu*, Grad Kastav, Kastav, 1997.
- 37/ Vid PEČJAK, "Poskus zgodovine psihologije na Slovenskem", Zveza zgodovinskih društev Slovenije, *Zgodovinski časopis* ½, 36, 1982., 85-94.
- 38/ Jože POGAČNIK, "Janez Trdina in Paskoje Antun Kazali", Slavistično društvo Slovenije, *Slavistična revija* ½ (45), 1997., 146-153.
- 39/ Edvard PROTNER "Slovenci in Višja Pedagoška škola v Zagrebu", *Hrvatski školski muzej*, 2003, 267–285.
- 40/ Barbara RIMAN, "Slovenska društva u Hrvatskoj između dva svjetska rata (1918. – 1941.)", *Časopis za suvremenu povijest*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, br. 1, 2014., 101-130.
- 41/ Barbara RIMAN, *Slovenska društva u Hrvatskoj : od 1886. do 1991. godine*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Vijeće slovenske nacionalne manjine Primorsko-goranske županije, Rijeka, 2019.
- 42/ Barbara RIMAN, "Slovenski profesori u Carsko-kraljevskoj velikoj državnoj gimnaziji u Pazinu", *Acta Histriae*, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko – Koper, br. 2., Koper, 2016., 357-380.

- 43/ Barbara RIMAN, Kristina RIMAN, "Slovinci u Hrvatskoj gimnaziji u Zadru od 1897. do 1921. godine", *Zgodovinski časopis*, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, br. 3-4, Ljubljana, 2016., 338-363.
- 44/ Barbara RIMAN, Julija JANČEC, "Slovenski profesori u Varaždinskoj gimnaziji s posebnim osvrtom na razdoblje Austro-Ugarske monarhije", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, br. 31, 2022, 105-127.
- 45/ Kristina RIMAN, "Hrvatsko-slovenske veze u putopisima Josipa Starea", *Slavistična revija*, Slavistično društvo Slovenije, br. 1., Ljubljana, 2017., 169- 182.
- 46/ Kristina RIMAN, "Slovenski pisci u Hrvatskoj kao graditelji slovensko-hrvatskih odnos", *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašnja*, Inštitut za narodnostna vprašanja, br. 80, Ljubljana, 2018., 43-64.
- 47/ Marija RIMAN, "Pazinsko razdoblje Saše Šantela", *Zbornik radova sa 6. međunarodnog muzikološkog skupa "Iz istarske glazbene riznice"*, Katedra Čakavskog sabora za glazbu, gl. ur. Ivana Paola Gortan Carlin, Novigrad, 2010., 63–88. Jerman, SILVIN. *Slovinci Karlovcu Karlovac Slovincima 1579. -2009.*, Kulturno društvo Slovenski dom, Karlovac, 2012.
- 48/ Stjepan SRŠAN, *Biografije učitelja i profesora osječkih gimnazija i srednjih škola od 1855. do 1945. godine*. Osijek: Državni arhiv, 2009.
- 49/ Josip ŠIKLIĆ, "Saša Šantel – profesor i kulturni djelatnik u Pazinu od 1907.– 1918. godine", *Hrvatska čitaonica u Pazinu*, Gimnazija i strukovna škola Jurja
- 50/ Dobrile, gl. ur. Josip ŠIKLIĆ, Pazin, 1999., 193–204.
Branko ŠUŠTAR, "Poklicne migracije slovenskega učiteljstva od habsburških do jugoslovanskih časov", *Migracije in slovenski prostor od antike do danes*, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, gl. ur. Peter ŠTIH, Bojan BALKOVEC, Ljubljana, 2010., 209–224.
- 51/ Janez TRDINA, *Bachovi husari i Ilirci*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
- 53/ Anton TRSTENJAK, *Spomenik slovenske uzajemnost*, Samozaložba, Ljubljana, 1886., 110-111.
- 54/ *Učiteljski tovariš*, "Mihael Zavadlal", 30. lipnja 1916., 3.
- 55/ Nika VAUPOTIČ, "Cotič, Viktor (1885–1955)". *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi162352/#novi-slovenski-biografski-leksikon> (12. prosinca 2022).
- 56/ Ivan ZVONAR "Matija Valjavec i narodne pripoviesti iz susjedne Varaždinu Štajerske, *Kajkavsko spravišče* - Društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, 6, 34, str. 2001, 69-82.

SUMMARY

SLOVENIAN PROFESSORS AT CROATIAN ROYAL AND IMPERIAL HIGH SCHOOLS WITH SPECIAL CONSIDERATION OF THE PERIOD OF THE AUSTRIAN-HUNGARIAN MONARCHY

Slovenian-Croatian relations are complex processes realized on different levels and realized to a large extent by people who connect both cultures. The paper therefore deals with Slovenes who spent part of their lives in Croatian territories, studied at Croatian educational institutions or worked as teachers in the school system when both nations were part of the Austro-Hungarian Monarchy. The article gives an overview of the most important works on the topic of Slovene-Croatian relations and emphasizes the approach that takes into account people that each author considers important for the Croatian and Slovene community respectively. Although work on monitoring Slovenian-Croatian relations has intensified in recent decades, a more complex overview of this topic is still lacking. The aim of the work is to determine the reasons why individuals came to work in Croatian high schools, whether and in what ways they excelled in their work and in what ways they influenced the environment in which they found themselves. Analyzing the life and work of individual Slovenian high school teachers, it can be concluded that they came to the Croatian regions on duty, mainly because they could not choose their place of service or because they could not solve their existential problems on the territory of Slovenia. Most of the immigrant professors found their feet in the new environment and influenced the local and wider social and cultural context through their activities, often emphasizing national identity (Croatian and/or Slovene) as an important part of their activities. In this way, particularly those professors who attracted public attention through their activities and extracurricular activities and interests, such as writers, musicians, and painters, fitted into the environment into which they had moved and became respectable and recognized members of the community. Although they practiced their work professionally, a certain number of these people longed to return to Slovenia and pursue their interests in their home country. The second group of people whose life and work is analyzed in the work are Slovenes who did not find their way in the environment to which they moved, openly expressed their dissatisfaction and actively worked on Croatian territory to leave. The activities of selected individuals are largely known from the press and literature, but also from August Šenoa's literary work. From this it can be concluded that the Slovenian teachers and professors who moved to the Croatian territories shaped the community they came to through their activities, they contributed to the creation and strengthening of Slovenian-Croatian relations by have respected the specificities of the re-

searched and that this work provides an incentive for further research into the complex human fates of Slovene persons who migrated to Croatian territories.

Key Words: Slovenians; teachers; professors; Slovenian-Croatian relations; creativity.